

Rahvaluule mõiste kujunemine Eestis

Tiiu Jaago

Rahvaluule muutub pidevalt. See tõik seab folkloristi ülesande ette, mida ei ole võimalik täita. Niipea, kui teoorias on jõutud sõnastada, mis on «rahvaluule», on rahvaluule ise jõudnud muutuda ja mõiste nõuab taas uut selgitust.

Miks on vaja fikseerida, mis on rahvaluule? See on võimalus jäädvustada muutumisi, kaotamata järjepidevust. Teisisõnu: folklorist ei otsi viimset tõde, küll aga hetkeseisu, ehk, toetudes Glifford Geertzi mõttekäigule, definitsioon ei tõesta midagi, kuid ta annab mõtlemisele vajaliku suuna või ümbersuunitluse (Geertz 1990: 2302).

Rahvaluuleteaduse üldkursuse jaoks olen sõnastanud rahvaluule mõiste järgmiselt:

Rahvaluule ehk folkloor on kultuuriliselt kokkukuuluva rühma sünkreetiline pärimus, milles on koos teadmised, kogemused ja esteetika. Rahvaluule kujuneb, püsib ja levib kommunikatsiooniprotsessis ning talle on omane pidev muutumine. Sellise definitsioonini jõudmise käigule ongi pühendatud järgnev artikkel.

Rahvaluule mõiste on kujunenud kahte telge pidi:

1. vertikaalne telg kujunes sõltuvalt eesti rahvaluule ja kultuuriajaloo, sh. teadusajaloo üldisest arengujoonest (19. sajandi kultuurimurrang; rahvaluule aine rohkus arhiivis; filoloogilise suuna domineerimine);
2. horisontaalset telge kujundasid rahvusvahelised teaduskontaktid (saksa, nõukogude, soome, viimase vahendusel Põhjamaad ja Ameerika).

- **Terminoloogia kui teadustraditsiooni peegeldaja**
- **Senised definitsioonid**
- **Uued suundumused 1990-ndatel aastatel**
- **Keskseid folkloori käsitusi maailma folkloristikas**
- **Klassikaline rahvaluule ja tänapäeva folkloor**
- **Rahvaluule staatiline ja dünaamiline käsitus**

Terminoloogia kui teadustraditsiooni peegeldaja

- tõlkimise osa rahvajutu liigituse ja terminoloogia kujunemisel
- vanavara, rahvamälestused, rahvaluule ehk folkloor
- argikultuur
- pärimus

Terminoloogia kujunemine peegeldab vastavate nähtuste mõistmist eri aegadel ja seda, millise maa teaduse mõjud on vastaval perioodil domineerinud.

Keskendume alul tõlkimise osale terminoloogia kujunemisel. Eestikeelne rahvaluulealane terminoloogia kujunes 19. sajandil saksa keele mõjul. Sageli on esimesed eestikeelsed terminid tõlkelised ja kirjeldavad (nt muistendi ja muinasjutu esimesed terminid - *paiklikud ennemuistsed jutud* ja *ennemuistsed jutud*). Vastavad saksakeelsed terminid *Sagen* ja *Märchen* võeti kasutusele vendade Grimmide rahvajutukogust «Deutsche Sagen», mis ilmus 1816.-1818. aastal. Eestis kasutati 19. sajandi keskel neidsamu saksakeelseid mõisteid. Meenutagem siinkohal Friedrich Robert Faehlmanni ettekandeid Õpetatud Eesti Seltsis (*Ehstnische Sagen*) või Carl Friedrich Wilhelm Russwurmi raamatute pealkirju (nt *Sagen aus Hapsal und Umgegend*, 1856). Nende kahe rahvajutu liigi põhiliseks erinevuseks on peetud asjaolu, kas jutt oli räägitud uskumiseks või mitte (*Deutsche Volksdichtung* 1987: 83). Friedrich Reinhold Kreutzwald kirjutab 1859. aastal Franz Anton Schiefnerile, Tallinnast pärit vene akadeemikule: *Muinaslood ja jutud* (saksakeelses originaalis ilmselt «Sagen» ja «Märchen» - T. J.) *on vennad-õed; eestlastel esinevad nad üldise nimetuse all «ennemuistne jutt», ainult harva kuulukse muinasjuttu «tühjaks» jutuks nimetavat* (Kreutzwald 1953: 114). 1859. aastal ei oska Kreutzwald neid rahvajutu liike eesti keeles eristada. 1866. aastal ilmunud muinasjutukogumiku jaoks on ta eri terminid leidnud: *ennemuistsed jutud* (muinasjutud) ja *paiklikud ennemuistsed jutud* (muistendid) (Kreutzwald 1866).

1896. aastal esineb Jakob Hurt Riias muinasaja uurijate kongressil saksakeelse ettekandega eesti rahvaluulest (Hurt 1896), mille tõlgib ka eesti keelde (Hurt 1989: 75-90). Seal on Hurt viinud eesti- ja saksakeelse rahvaluulealase terminoloogia omavahel vastavusse. Näiteks: *rahvamälestused ehk vanavara - die Volksüberlieferungen; vanad jutud - die Märchen; rahvalikud ajaloolised jutustused - die Sagen; vaimulikud rahvajutud - die Legenden; pruugid ja kombes - die Sitten und die Gebräuche* (Hurt 1896: 1, 19-20; Hurt 1989: 75-76, 85-87).

1893. aastast kasutab M. J. Eisen Hurda *vanavara* vastena mõistet *rahvaluule*, andes sellele avarama sisu, kui Jaan Bergmann 15 aastat varem. Eiseni sõnaelistuse taustaks on peetud soomekeelset mõistet *kansanrunous* (Eller 1992: 20).

Tänapäeva folkloori uurijad on sunnitud tähistama liike, mis rahvaluuleteaduse klassikas puuduvad. Näiteks tänapäevajuttude klassifikatsioon, terminoloogia ja ainese määratlemine tuginevad Soome ja Põhja-Ameerika folkloristikale. *1

Kui omakeelne teadustraditsioon on tugev ja iseseisev, teaduskontaktid nõrgad, tekivad algupärased mõisted, mida on raskem üksüheselt tõlkida teistesse keeltesse. On tunduvalt kergem tõlkida varasemaid rahvajutu termineid *muistend* ja *muinasjutt* kui hilisemaid mõisteid *naljand* ja *pajatus*.

Terminites peegeldub mõiste ajalugu. 1861. aastal kasutab Kreutzwald rahvaluule kogumise üleskutses mõistet *vana vara* (Kreutzwald 1861: 27). See on kujundlik nii oma kõlalt kui ka tähenduselt. Ometi peegeldab see Kreutzwaldi-aegset rahvaluulekäsitust: huvi on suunatud minevikupärandile. (Mitte minevikule tervikuna, vaid väärtuslikule osale sellest - *varale*.) Selline arusaam pärineb rahvaluuleteaduse tärkamise ajast 18. sajandi lõpu Saksamaal (Undusk 1995).

Jakob Hurt jõuab rahvaluule juurde eesti ajaloo uurimise kaudu. Siit ka tema 1870-ndatel aastatel käibel olnud termin *rahvamälestused*. Rahvamälestused on kõik, mida rahvas oma minevikust mäletab: need on nii jutud kui ka kumbed, arvamised, usk, ütlemised ja ka laulud. 1871. aastal tutvustab ta samas kontekstis oma «Vana kandle» ideed (Hurt 1989: 9-35). 1888. aasta rahvaluule suurkogumise üleskutses nimetab Hurt rahvaluulet *rahvamälestused ehk vanavara* ja kasutab neid mõisteid paralleelselt hiljemgi. Nii tähistatud aineala uurimist nimetab ta rahvateaduseks ehk *Folkloreks*, mis on osa muinasaja teadusest. Hurt tutvustab ka sama aineala vene nimetust *zhivaja starina* (elav muinasaeg) (Hurt 1989: 76).

Nii tõik, et rahvaluule kogumisest tehakse ettekanne muinasaja uurijate kongressil, kui ka väide, et rahvaluule peegeldab muinasaega, näitab toleaeget üldist arusaama rahvaluule minevikulisusest. Kuigi tänapäeva folkloristika ei pea rahvaluulet ainult kauge ajaloo peegeldajaks, on ometi säilinud tema seotus ajaloo ja see esindab ajaloolist või etnoloogilist suunda folkloristikas.

Teine suund rahvaluuleteaduses seondub poetikaga ja algab Herderi rahvalaulukäsitusest. Vana rahvalaulu tähenduses kasutas Jaan Bergmann 1878. aastal esmakordselt terminit *rahvaluule*. Poeetika-kesksed on hilisemad eesti kirjandusajaloo käsitused, kus üks peatükk käsitleb rahvaluulet.

[*2](#)

Eesti rahvaluuleteaduses ehk folkloristikas on *rahvaluule* ja *folkloor* sünonüümid, tänapäevases kõnekeeles sõnade tähendus ei kattu. Tõlkimisel teistesse keeltesse või sealt eesti keelde tuleb aga taas jälgida sõnade semantikat (eestikeelne *rahvaluule* on laiem mõiste kui saksakeelne *Volksdichtung* ja eesti *folkloor* kitsam kui ingliskeelne *folklore*).[*3](#) Rahvakultuuri tähenduses on tänapäeval juurdumas sünonüümne mõiste *argikultuur*. Sõnal *rahvas* oli oluline roll 19. sajandi terminoloogias: *folklore*, *Volkskunde*, *Volksdichtung*, *kansanrunous*, *rahvaluule*, *rahvamälestused*, *rahvateadus*, *etnograafia*, [*4](#) ka üldisemad mõisted, näiteks *rahvusteadused*. Need pärinevad romantikute rahvakultuuri-, sh rahvaluulekäsitusest: rahvaluules nähti eelkõige rahva eripära. Paradoksaalsel kombel pole rahvaluule piiritletav rahva ega rahvusega, küll aga eripäraga. 19. sajandil valitsenud ajalooline situatsioon - rahvuslike rühmade kujunemine, vabadusvõitlus, identiteeditaotlus rahvusrühma raames - see kujundas mõiste *rahvas* käsituse. Euroopa tänapäevateadus püüab pigem *rahva-* ja *rahvusekesksusest* vabaneda. See suund on alguse saanud eeskätt pärast II maailmasõda ideoloogilise vastuseisuna natsionalistlikule ja kolonialistlikule poliitikale. Saksa kultuuriruumis on üritatud *rahvast* asendada neutraalsemate mõistetega. Ainsuse asemel on kasutatud mitmust: *Volkskunde* asemel *Völkerkunde*. Sellega rõhutatakse, et rahvakultuuri uurimine ei tegele pelgalt ühe (eelistatud) rahva kultuuriga. Teiseks kasutatakse laensõnu: *Volkskunde* asemel *Folklore*. Kolmas, eriti levinud lahendus on mõiste *rahvakultuur* asendamine mõistega *argikultuur* (*Alltagskultur*), [*5](#) mis tuleb teiskeelsete käsitluste mõjul ka Eestis aina enam kasutusele. Eestis ei ole vastuseis mõistele *rahvas* või *rahvus* sama suur kui Lääne-Euroopas. See on ka loomulik, sest saksa *Volkskunde* oli omandanud kolonistide ideoloogia varjundi, Eestis seostusid mõisted *rahvas/rahvus* enesekaitsega, vallutatute ideoloogiaga.

Eesti keeles vastandub *argipäev pühapäevale*. Nn argikultuur või rahvakultuur sisaldab nii pühade aega kui ka argiaega. *Argikultuuri* tuleks mõista kui mitteametlikku, pärimusel rajanevat, mittespetsialiseerunud kultuurivormi, millele vastandub professionaalne (mis ei märgi mitte niivõrd loomingulist kvaliteeti kuivõrd millelegi spetsialiseerumisega), taotluslik, ametlik kultuur.

Mõisted *rahvakultuur* ja *argikultuur* püüavad erinevast vaatenurgast lahendada ühte ja sama sõlmküsimust. Argikultuur keskendub kultuuri laadile, rahvakultuur aga kultuurikandjale. On selge, et viimast pole täpne samastada rahvaga. (Eeltoodud rahvaluule mõiste defineerimisel kasutasime selle asemel sõnastust *kultuuriliselt kokkukuuluv rühm*. Rühma on omakorda püütud määratleda kui *lihtrahvast, töötavat rahvast*. See pole täpne, sest ka teiste sotsiaalsete kihtide esindajatel on olemas oma folkloor.) *Rahvas* rühma tähenduses on piltlik, mitte ühetähenduslik. Termin *argikultuur* rõhutab mitte üksluisust (*elu argipäev*), vaid kultuuri mitteametlikkust. Oma mitmetähenduslikkuse tõttu on ka see mõiste piltlik.

On teadusstrateegiline küsimus, kas jääda traditsiooniliste terminite juurde siis, kui mõiste sisu muutub. Sel juhul vajame täpsustusi, kaasajastatud definitsioone, nagu me seda käesolevas artiklis *rahvaluule* puhul vaatleme. Ei pea me ju seda ainet ei rahva omaks ega ka pelgalt luuleks. Arusaamade kaasajastamisel asendatakse vanad terminid uutega.

Rahvakultuur seostub olemuslikult mõistega *pärimus*. Rahvaluulet defineerides sedastasime, et rahvaluule on kultuuriliselt kokkukuuluva rühma pärimus. *Pärimuse* sünonüümiks peetakse *traditsiooni*. Minu arvates on nende mõistete sünonüümsus osaline, tegemist pole täieliku kattuvusega. Ühe või teise sõna valiku on määranud nii kontekstilised kui ka stilistilised kaalutlused.

Nii *pärimus* kui ka *traditsioon* on seotud kultuuri teatud vormide püsivusega, põlvest põlve kandunud kultuurivormidega. Siinjuures traditsioon näib olevat laiem mõiste kui pärimus. Eesti keeles seostub *pärimus* vaimse kultuuriga. Räägitakse küll pärimusmuusikast, kuid mitte pärimuslikust riietusest. Esimesel puhul võime täiendi asendada (*traditsiooniline muusika*), eksitamata oma keeletaju, *pärimuslik riietus* tekitab aga kahtlusi. Traditsioon seostub mingi tegevuse kordumisega (teha mingi sündmuse puhul pilti); tava tähistada teatud sündmuse ühtviisi; kanda teatud sündmuste puhul traditsioonilist riietust. Sõna *pärimus(lik)* eeltoodud konteksti ei sobi.

Soomekeelses kirjanduses on folkloori ning pärimuse vahekord avatud vaimse kultuuri mõiste kaudu, sõnaga *perinne* märgitu tähistab nii vaimset kui ainelist kultuuri. *6

Kokkuvõtvalt üteln, et pärimus on üks vaimse kultuuri vorme, mis sisaldab kollektiivset loomingu, arvamusi ja mõttemaailma ning sellest johtuvat inimese toimimist. Pärimus eeldab järjepidevust.

Senised definitsioonid

- Rahvaluulesse kuuluvate ainete loetelu [Jakob Hurdalt](#)
- Rahvaluulele olemuslikud tunnused [Oskar Looritsa](#); [Ülo Tedre](#); [Eduard Laugaste](#) järgi
- Rahvaluule kitsamas ja laiemas [mõttes](#)

Rahvaluule aine määratles esimesena eri liikide loetelu kaudu Jakob Hurt. Oma põhimõtted sõnas ta rahvaluule kogumise üleskutsetes ja aruannetes, millest olulisemad on 1888. aastast pärinev artikkel «Paar palvid Eesti ärksamaile poegadele ja tütardele» ning juba mainitud 1896. aastal muinasaja uurijate kongressil peetud saksakeelse kõne tõlge (Hurt 1896: 16-20; Hurt 1989: 45-56; 75-90).

Rahvaluule (Hurda enda sõnutsi *rahvamälestused* ehk *vanavara*) on:

1888. Paar palvid...	1896. Riia. Kõne muinasaja uurijate kongressil
Vanad eesti rahvalaulud, nagu nad ilmuvad «Vanas Kandles»	Vanad rahvalaulud (<i>alten Volkslieder</i>)
Eestirahva ennemuistsed jutud	Vanad jutud: muinasjutud (<i>Märchen</i>) rahvalikud ajaloolised jutustused, sh kohalised jutustused (<i>Sagen, Localsagen</i>) vaimulikud rahvajutud (<i>Legenden</i>)
Eestirahva vanadsõnad ehk tarkuseterad	Vanadsõnad (<i>Sprichwörter</i>)
Eestirahva vanad mõistatused	Mõistatused (<i>Rätsel</i>) Kohtade nimed (<i>Ortsnamen</i>) Rahvanaljatomised (ilmselt mitte ainult jutud, ka mängud jm) (<i>Volksbelustigen</i>)
Vanad kombed ja pruugid	Kombed ja pruugid (<i>Sitten und Gebräuche</i>)
Vana rahvausk ja ebausik	Rahvausk ja ebausik (<i>Volks glauben und Aberglauben</i>) Nõidade laulud ja sõnad (<i>magischen Lieder und Sprüche</i>) Rahva arstimised (<i>Volkstümliche Heilmethoden und Zauberkuren</i>) Lastemängud (<i>Kinderspiele</i>)

Järgmistes definitsioonides tuuakse aineleolu kõrval esile rahvaluulele olemuslikud tunnused. Selliselt on rahvaluule mõiste avanud Oskar Loooris 1936. aastal, Ülo Tedre ja Eduard Laugaste II maailmasõja järgses folkloristikas.

Oskar Loorits. Rahvaluule ehk folkloor on rahva mälus suulise traditsioonina säilinud ja levinud vaimne looming, mille autoreid nimepidi harilikult ei teata. /---/ Rahvaluule kitsamas mõttes tähendab esmajoones rahva luuleloomingut (rahvajutud, -laulud, -mängud, mõistatused jm), laiemas mõttes aga ka üldse rahva elutarkust (eriti vanasõnu), kombestikku, arvamusi, uskumusi jne (EE VI 1936).

Ülo Tedre. Nõukogude folkloristika käsitab rahvaluulena ainult suulist kunstiloomingut, jättes muu traditsioonilise vaimse pärandi (nagu näiteks usund ja kombestik) etnograafia uurida ja kirjeldada. Sellisena jaguneb rahvaluule neljaks põhiliigiks: rahvalaul, rahvajutt, vanasõnad koos kõnekäändudega ja mõistatused (Eesti rahvaluule ülevaade 1959: 7-8; Eesti kirjanduse ajalugu 1965: 26).

Eduard Laugaste. Terminid *rahvaluule* ja *folkloor* on vaimse loomingu tähenduses praegu üldkasutatavad. Otseses mõttes *rahvaluule* oleks kitsas, aineks pole üksnes *luulelooming*, vaid ka muusika, uskumused, kombed, koguni mängud ja tantsud. Oma rahvaluuleõpiku lõpuosas esitab ta mõiste kitsama määratluse, mille järgi rahvaluule on töötava rahva kollektiivne traditsiooniline vaimne kunstilooming, mis on tekkinud ja levinud suuliselt, peegeldab oma tekkimise ja levimise keskkonda (Laugaste 1986: 3, 50).

Rahvakultuuri on Eestis jaotatud kaheks: vaimne kultuur (seda uurib folkloristika) ja materiaalne kultuur (seda uurib etnograafia). Jaotus on sarnane Põhjamaade teadustraditsiooniga. Rahvaluulet mõistetakse kui kollektiivset, traditsioonilist, suuliselt levivat vaimset (kunsti)loomingut, kuhu kuuluvad:

- laulud, jutud, lühivormid
- tantsud, mängud
- usund, kombestik.

Eelkirjeldatud rahvaluuleteaduse uurimisaine piiritlemine on eesti folkloristikas olnud läbiv, pärineb teaduse algusaegadest ja kehtib tänapäevalgi. Uute definitsioonidega on püütud lahendada tekkivaid probleeme. Osa probleeme tuleneb näiteks rahvaluule sünkreetilisusest: rahvamuusika ei väljendu sõnas, kuid on rahvaluule; pillid omakorda seostuvad vältimatult rahvamuusikaga, kuid olles esemed, kuuluvad etnograafia valdkonda; teaduste piirialale jäävad usund ja kombestik, kuivõrd needki sisaldavad poeetilise sõnatasandi kõrval teisi, sh materiaalse kultuuri tasandeid. Et sellest probleemide ahelast välja tulla, sõnastati rahvaluule kitsam ja laiem mõiste. Kuid siingi on vastuolulisi kohti. Vaatleme ülalesitatud kolme definitsiooni tabelina:

Rahvaluule käsituse iseloomulikke jooni aastatel 1936-1986.

Rahvaluule kitsam ja laiem määratlus.

Autor	Rahvaluule laiemas tähenduses	Rahvaluule kitsamas tähenduses
Oskar Loorits, 1936	1. rahvaluule kitsamas tähenduses 2. elutarkus laiemalt: <ul style="list-style-type: none"> • vanasõnad • kombestik • arvamused • uskumused • jne 	luulelooming <ul style="list-style-type: none"> • rahvajutud • rahvalaulud • mängud • mõistatused • jne
Ülo Tedre, 1965	vaimne traditsioon tervikuna	suuline kunstilooming <ul style="list-style-type: none"> • rahvalaul • rahvajutt

		<ul style="list-style-type: none"> • vanasõnad ja kõnekäänud • mõistatused
Eduard Laugaste, 1986	kogu rahvalooming <ul style="list-style-type: none"> • traditsiooniline suuline (kunsti)looming • muusika • uskumused • kombed • mängud • mõnevõrra rahvapillidega seonduv 	traditsiooniline suuline looming * laulud (regivärsilised ja riimilised), * jutud (muinasjutud, muistendid, naljandid, pajatused), * vanasõnad, * kõnekäänud * mõistatused * kunstilooming

Rahvaluule kitsama ja laiema mõiste piir on küllalt ebamäärane. Mõiste(d) avatakse terminite kaudu, mida jääb lõpetama lühend *jne*. Oskar Loorits nimetab rahvaluule laiema mõiste all «elutarkust», mida esindab näide «eriti vanasõnad». Teised autorid on vanasõnu tõlgendanud poeetilise folkloorina, s.o rahvaluule kitsamas tähenduses. Rahvajutud on paigutatud rahvaluule kitsama määratluse alla. See tähendab, et nende olemus peaks ennekõike peegeldama poeetilise mõtlemise tasandit. Ometi on hulk rahvajutte, sh nii pajatused kui ka muistendid, mis esitavad pigem pragmaatilist elutarkust ja hoiakuid kui poeetilist meelelaadi.

Rahvaluule olemuslike tunnustena fikseeritakse traditsioonilisus, kollektiivsus ja suulisus nii rahvaluule tekkes kui ka levikus.

Kõnesoleval perioodil valitses rahvaluuleteoorias folkloori staatiline käsitus: rahvaluule, nii poeetiline või mittepoeetiline, kuulus kindlasse aega - minevikku. Rahvaluule kogumine ja sellest tulenev tunnetuslik rahvaluule käsitus ei ühti teooriaga, tunnetuslik käsitus oli teoriast märksa laiem. Terav vastuolu teooria ja praktika vahel teadvustub nõukogude aja lõpul. [*7](#)

Uued suundumused 1990-ndatel aastatel

- Vajadus [uuendada](#) rahvaluule definitsiooni
- [Anzori Barkalaja](#) esitatud definitsioon
- [Ingrid Rüütli](#) käsitus rahvaluule osast minevikus ja tänapäeval

Vajadus uue rahvaluule definitsiooni järele tekkis 1990-ndatel aastatel. Seda vähemalt kahel põhjusel. 1. Eesti folkloristikas algas periood, kus folkloristide huvivälja kerkis uus uurimisaines - tänapäeva folkloor. Vajadus mõistete täpsustamiseks teadvustus tänapäeva folkloorile pühendatud seminaride kaudu, mida korraldas Keele ja Kirjanduse Instituudi rahvaluule osakond Soome kolleegide osavõtul.*8 Kas lapsepõlvest tuntud õudusjutud ja liisklugemised on tõesti samamoodi folkloor nagu arhiivist tuntud regilaul või haldjajutt? Kuhu kuulub sõdurifolkloor senises regiooni- ja zhanrikeskses rahvaluuleliigituses? Sedalaadi küsimusi tõsis seminaril esile küllaga. Tekkinud äratundmine sõnastati retoorilise üllatusena: tähendab, meil on olemas nn klassikaline rahvaluule ja selle kõrval nn tänapäeva folkloor. Kõik need uute arusaamade tõttu kujunenud probleemid viisid vajaduseni kaasajastada rahvaluule definitsiooni ja liigitust. Rahvaluule definitsioon peab olema kooskõlas dünaamilise folkloorikäsitusega, mis ei eita rahvaluule tekkimise ja kujunemise võimalust tänapäeval nii nagu minevikuski.

2. Nõukogudeaegne rahvaluuleteadus oli allutatud kirjandusteadusele (Roll 1992b). Rahvaluulet vaadeldi tänapäeva kaasaegse kultuuri vaatenurgast ja nii killustus terviklik nähe erinevate kultuurivaldkondade alaosaks (rahvaluule kui osa muusikaajaloost, kui osa õigusajaloost, kui osa kirjandusajaloost jne). 1990-ndatel aastatel tekkis vajadus rahvaluule selle terviklikkuses, tema laiem tähendus taas õigeks tunnistada.

1992. aastal kaitses Lia Eller diplomitöö «Rahvaluule mõiste kujunemine eesti folkloristikas», mis lõppes sõnadega: *Eesti rahvaluuleteaduses praeguseks ajaks kujunenud olukord nõuab rahvaluule mõiste kaasaja nõuetele vastavat teoreetilist piiritlemist. Rahvaluule mõistet fikseerides tuleb käesolevas töös välja toodud eesti traditsioonile omaste lähenemismurkade kõrval arvestada ka maailmakogemust* (Eller 1992: 48). Eesti folkloristika vajab rahvaluule mõistele uut sisu, üldistab autor, definitsiooni, mis arvestaks nii eesti folkloristika senist traditsiooni, nii uusi suundi rahvaluulekogumises kui ka maailmafolkloristika kaasaegseid seisukohti. Omapoolset definitsiooni Lia Eller ei pakkunud. Küll aga tegi seda Anzori Barkalaja oma proseminaritöös: *Rahvaluule on mingile sootsiumile omane kujundiloom, mille autorit ei teata ja mille läbi antakse edasi sootsiumi poolt väärtustatud teavet*» (Barkalaja 1995: 46). Selles sõnastuses peegeldub eelkõige taotlus mõista rahvaluulet kui protsessi (rahvaluule on kaasajal otstarbekas teave rühma raames, mitte lihtsalt laul või jutt või fraas minevikust). Teine oluline pidepunkt A. Barkalaja esitatud definitsioonis seondub mõistega kujund. *Kujundiloomet on aga mõeldud mistahes mõeldavas vormis ja seda võiks käsitleda kui nähtuselt saadavate impulsside töötlust läbi teadvuse. Ei oleks õige, kui monopoli «kujundi» mõistele peaksid enesele vaid kirjandus ja muud «kaunid kunstid».* Anzori Barkalaja meeldetuletus *kujundi* tähenduse nihkest (nagu tähendaks *kujund* ainult *kunstilist kujundit*) just folkloristide seas on õigustatud (seda nii seoses sõna ja mõiste *rahvaluule* vahekorra selgitamise kui ka kujundi-uurimisega). Siin võib korraks tagasi tulla terminoloogia kujundlikkuse juurde, millest kõnelesime seoses mõistetega *rahvaluule (-kultuur)* ja *argikultuur*. Mõistete maksimaalset ühetähenduslikkust on võimatu saavutada. Me otsime sõnavasteid nähtustele selle järgi, mis kõige enam vastab meie kujutlustele. Tulemuseks on ikkagi kujundlikud mõisted (aga mitte kunstilised kujundid).

Rahvaluule autorit tavaliselt ei teata, kirjutavad O. Loorits ja ka A. Barkalaja. *Rahvaluule levis anonüümselt, ükski tekst pole varustatud autori nimega. Ainult harva on selgunud mõne uuema rahvalaulu esialgne looja* (Laugaste 1986: 50). Ometi räägitakse nn Mai Kravtsovi lauludest, Puru-Liisu lauludest. Seda nii lauliku enda, rühma liikmete kui ka uurijate poolt. Laugaste jätkab samas: *Jutu- või lauluteksti esimene algataja - looja - ei huvitunud oma autorsuse säilitamisest. Autori-*

küsimus ei seostu neis käsitustes mitte esitaja, lauliku ega jutustajaga, vaid nn tekstiga, selle varieerumise ja stereotüüpsuse kujunemisega. Autor oli nn algteksti looja.

Esitatud katses defineerida rahvaluulet on selgelt väljendunud suundumus mõista rahvaluulet selle toimimise kaudu, mitte tema väliste tunnuste kaudu.

Ingrid Rüütel kirjutab rahvaluule osast minevikukultuuris ja tänapäeval. Etnokultuuri (ja folkloori kui selle osa) tekkeajal puudus kirjaoskus ja kirjalik kultuur. Traditsioonil põhinev ja pärimuslikul teel edasiantav rahvalooming oli rahva ainus kunstilise eneseväljenduse vorm. Tänapäeva kultuuris on rahvaluule kõrvuti muude kultuurivormidega. Seda kolmes valdkonnas: folkloor oma traditsioonilises keskkonnas, rahvaluulekirjapanekutes (arhiivides ja trükistes) ja rahvaluule sekundaarsetes vormides (rahvaluule elemendid taidluses või autoriloomingus). Autor kõneleb esialgu ainult kunstilisest eneseväljendusest, kuid märgib, et rahvaluule eksisteerib ka tänapäeval oma loomulikus keskkonnas. Ingrid Rüütel toetub rahvaluule mõiste avamisel küll eelkäijatele (Laugastele, Tedrele), osutades rahvaluule kitsamale ja laiemale mõistele ning esile tuues rahvaluule traditsioonilisust ja kollektiivsust (Rüütel 1987, nr 5: 11-14). Senisest hoopis rõhutatumalt esitab ta aga rahvaluulele spetsiifilised jooned nagu sünkreetilisus, kommunikatiivsus ja realiseerumise vorm - esitus selle ainulises kontekstis. *Seega võiks kõige üldisemalt iseloomustada folkloori kui rahva traditsioonilist, kollektiivset vaimset kunstiloomingut, mis levib pärimuslikult, kui kollektiivset suhtlemisvahendit, protsessi, mis realiseerub esitamisel, reprodutseerimisel teatavas kindlas situatsioonis ja funktsioonis. Folkloorile on iseloomulik kogu loetletud tunnustekompleksi koosinemine, kuna üksikud tunnused eraldi võivad ilmned ka mujal* (Rüütel 1987: 13-14).

Kui 1990-ndad aastad toovad eesti rahvaluuleteaduse huvivälja tänapäeva folkloori, jõutakse tõdemuseni, et rahvaluule ei ole minevikku kuuluv nähe, ta ei ole kaduv, vaid muutuv kultuuri-ilming, ja muutumisprotsess, mida me võime jälgida lähiminekiku rahvaluules, iseloomustab ka kaugema mineviku rahvaluulet. (Tõsiasi, et muinasjutt ei olnud oma algusest saadik pelgalt esteetilise funktsiooniga jutt, nagu me teda tunneme 19. sajandist, tuleb senisest märkimisväärselt olulisemalt esile; meile tuntud rahvajutuzhanrid, muinasjutt, muistend, naljand ja pajatus koos oma alaliikidega - ei olnud käibel samas mahus ja sama tasapindselt, nagu me neid saame kõrvutada arhiivitekstidena praegu). Rahvaluule muutumise probleem ei taandu ainult teksti varieerumisele kindlates piirides, ilma et sellega kaasneks kvalitatiivset muutust, vaid jutt on nimelt kvalitatiivsest muutumisest, mida staatiline folkloorikäsitlus tõlgendab kui rahvaluule käibelt taandumist. Dünaamilise käsituse kohaselt rahvaluule ei kao, muutuvad vaid rahvaluule välised tunnused, tähendus ja funktsioonid. *9

Seega peaks kajastuma rahvaluule kaasaegses definitsioonis, et:

1. rahvaluule kujuneb ja eksisteerib ka kirjaühiskonnas, sh tänapäeval;
2. rahvaluule ei seostu kultuurinähtuse välise vormiga, vaid on protsess (rahvaluule ei ole üksnes laul või jutt, vaid laulmine, jutustamine).

Keskseid folkloorikäsitusi maailma folkloristikas

- [Dan Ben-Amos](#)
- [Lauri Honko](#)

Dan Ben-Amos peab rahvaluule teksti, konteksti ja keskkonna seotust (mitte ainult laul ei ole rahvaluule, huvikeskmes on laulmine) olulisemaks kui varasemad uurijad. Lähemalt selgitab ta muutusi rühma piires *9 - rahva kui kollektiivi asemel on tegelikkuses väiksemad rühmad. Rahvaluule definitsioonis peab ta oluliseks kahte tahku:

1. folkloori aine eristamine muust vaimsest kultuurist,
2. folkloori loome (taasloomise) spetsiifikat (selleks on peetud variaablust ja suulisust).

Dan Ben-Amose sõnastatud rahvaluule definitsioon on väga lühike: Folkloor on kunstipärane kommunikatsioon teatud (väike)rühma raames (Ben-Amos 1981: 28).

Kultuuri kommunikatsiooni vormideks on nii rütm, kõne, heli kui ka liikumine. Kommunikatsiooni mõiste abil on lahendatav lõhe eesti rahvaluule definitsioonis esineva kitsama ja laiema määratluse vahel. Seni oluliseks peetud tunnused *traditsioonilisus* ja *suulisus* on Ben-Amose rahvaluule määratluses kõrvale jäänud. Arvan, et traditsioonilisus on uurijapoolne otsus. Stereotüüpsuse nõue on lähiminevikuni piiranud rahvaluulekogujate folkloorinägemist (Enzyklopädie des Märchens 1977; Virtanen 1982: 171-205). Kus on traditsioonilisuse piir kujunevas rahvaluuleteoses? Traditsioonilisus mahub kommunikatsiooni mõiste alla nagu ka suulisus.

Rahvaluule seostamine kommunikatsiooniga oli algselt omane Põhja-Ameerika teadusele. Folkloristikas teadvustub konteksti-keskne uurimissuund nii Ameerikas kui ka Lääne-Saksamaal 1960-ndate aastate teise poole jutu-uurimustes. 1970-ndateks aastateks tõstatub küsimus, kuidas uues teadussituatsioonis piiritleda saksakeelset mõistet *Volkskunde* ja ingliskeelset *folklore*, mis kattuvad küll tõlgetena, kuid mitte vastavate maade teaduspraktikas tehtu ja tehtavaga (Lixfeld 1981).

Lauri Honko vahendab artiklis «Folklooriprotsess» kaht rahvaluule definitsiooni, mis on mõeldud ühtlustama maailma eri teadustraditsioonide arusaamu folkloorist (Honko 1990: 98-102; eesti keeles 1998) ja seda milliste kultuurivaldkondadega tegelevad folkloristid üle maailma. 1986. aasta Bergenis toimunud Põhjamaade rahvaluuleuurijate konverentsil esitatud rahvaluule definitsioon peegeldab üht teadusregiooni. Tooksin esile mõned põhiseisukohad:

1. Folkloor on kollektiivsed pärimuslikud teadmised.
2. Folkloor on inimese loominguiline maailmaseletus, mida pidevalt taasluuakse (s.t rahvaluule omadust muutuda, varieerumisvõimet).
3. Rahvaluule on enamasti sõnaline, kuid teatud kontekstis ka materiaalne, näiteks, kui on tegemist eseme semantikaga.

1989. aastal Pariisis UNESCO kongressil määratleti folkloristika osa maailmakultuuris eesmärgiga ühtlustada eri teadustraditsioonidest pärit arusaamu. Sealne määratlus on eelmisest pisut laiem:

1. Folkloor on pärimuslik rahvakultuur.
2. Folkloor on kultuuriliselt kokkukuuluva rühma pärimus, milles peegeldub rühma identiteet.
3. Folkloori vahendatakse peamiselt suuliselt.
4. Folkloor sisaldab kirjandust, muusikat, tantsu, mängu, mütoloogiat, rituaale, tavandit, käsitööd, arhitektuuri ja muud kunstiloomingut.

Kaasaegsetes rahvaluulekäsitustes seatakse esiplaanile rühma kogemus (rahvaluuleteaduse varasel kujunemisajal olid kesksed mõisted *vana* ja *rahvas*). Vanaks võime nimetada klassikalist folkloori (teatud kontekstis on see rahvaluule tuumne osa), lisandunud on tänapäeva folkloor. Varasemad rahvaluule definitsioonid tegelesid vaid klassikalise rahvaluulega, kaasaegne definitsioon peab ühendama nii mineviku kui ka tänapäeva rahvaluule. Me ei saa seda esitada aineloendina (rahvaluuleliike tuleb juurde, osa kaob) ega väliste vormitunnuste kaudu (kirjalikud vormid tulevad kirjakultuuriga juurde), meie ülesandeks on leida tegureid, mis ühendavad erinevaid liike ja erinevaid aegu.

Klassikaline rahvaluule ja tänapäeva folkloor

- Rahvaluule osa [kirjaeelse ühiskonna kultuuris](#)
- Rahvaluule osa hilisemate [iseseisvunud kultuurivormide](#) seas
- Rahvaluule uurimise [vastandlikud vaatepunktid](#)

Kirjaeelse ühiskonna vaimne kultuur hõlmab oma mitmekesisuses erinevaid funktsioone (õiguslikud, kaitse, õpetuslik-pedagoogilised, usulis-rituaalsed, esteetilised), on sünkreetiline, rajaneb hõimu (rühma) kogemusel ja on pärimuslik.

Näiteks arhailise ühiskonna pulmad polnud vabatahtlik meelelahutuslik sündmuse tähistamine, vaid kirjaeelses ühiskonnas oli neil õiguslik funktsioon (lepingute sõlmimine ja täideviimine, õiguslike suhete muutmine), esteetiline funktsioon (õiguslike suhete ümberkorraldus toimetatakse kõigile nähtaval moel, näiteks laulmise ja kombetäitmisega visualiseeritakse lepingud ja teadmine uuest staatusest; meie tajume seda sageli poeetilisena.), teadmisi edasiandev funktsioon (käitumisnormid, et elu laabuks, tseremoonia läbiviimiseks jm), õpetuslik-pedagoogiline, meelelahutuslik jm funktsioonid. Eelloetletu moodustab terviku, mis ühiskonna muutumisel hakkab lagunema. Rahvaluules kui sünkreetilises tervikus toimub areng, mille käigus loovutatakse osa funktsioonidest uutele kultuurivormidele, mis toob kaasa mõne osa eraldumise folkloorist. (Kirjaühiskonnas sõlmitakse lepingud paberil - pulmakombestik on ära andnud ühe oma funktsioonidest. Nii hakkavad vastanduma ajalooliselt kokkukuuluvad nähtused, nagu näiteks pärimuslik päritolu - dokumenteeritud päritolu; rahvameditsiin - koolimeditsiin; varieerumisvõimeline jutt - arhiivi üleskirjutus kui dokument.)

Kultuuritasandite paljususe ajastul hakkavad uued iseseisvunud kultuurivormid mõjutama senist traditsioonilist maailmapilti ja loomingu. Murrangud kultuuris (näiteks kirja tulek) muudavad senist kultuuripilti, kuid uute kultuurikihtide tulek ei pruugi hävitada varasemaid. Toimub seni olemasoleva ümberpaigutus ja kujundamine, mille käigus juurdetulevad kultuuriilmingud kohanduvad varemolnuga. Teatud kontekstis võib nn vana uuesti aktualiseeruda.

Tänapäeva iseseisvad kultuurivormid on eos olemas rahvaluules, näiteks rahvalaulus on immanentse poetikana, samuti on luule (muusika) kõrval olemas teooria, aga ka kriitika. Sama kehtib muusika kohta, aga ka muude liikide kohta.

Tabelis on valik näiteid rahvaluule sünkreetilisest seotusest hilisemate iseseisvunud kultuurivormidega. Luule

Rahvalaul	luule	- kirjandusajalugu - kirjandusteooria - kirjanduskriitika
	muusika	- muusikaajalugu - muusikateooria - muusikakriitika
	interpreteerimine	- kunstiteose ajalugu - kunstiteose esitus - esituse kriitika
Rahvajutt	proosa	- ajalugu - teooria - kriitika
	aktuaalse informatsiooni-allikad nagu TV, raadio jm ajakirjandus	- ajalugu - teooria - kriitika
	ajaloallikad (arhiividokumendid)	- ajalugu kui teadus - allikakriitika

Rahvaluule senised vormid muutuvad (sellest kõnelevad näited eeltoodud tabelis), kuid rahvaluule ei kao. Tänapäeva folkloor täidab teatud lüngad ühiskonnas (poliitiliste anekdootide võidukäik riikliku rõhumise õhkkonnas; tavaõigus riikliku õiguskaitse nõrkuse korral jm).

Rahvaluule areng eelkirjeldatud kvalitatiivse murranguni, mille käigus tekivad iseseisvad kultuuriilmingud, mis omakorda eos on seotud rahvaluulega, võimaldab uurida rahvaluulet kahest vastandlikust vaatepunktist. Üks võimalus on uurida rahvaluulet pealtpoolt (eeltoodud skeemil oleks see vaade paremalt vasakule). Sellest vaatepunktist lähtus nõukogude folkloristika. Eestlastele vahendab seda J. M. Sokolovi õpik «Folkloori olemus ja folkloristika historiograafia», mis oli 1947. aastast tõlkeõpikuna õppetöö aluseks. *Folkloori all tuleb mõista laiade rahvamasside suulist poeetilist loomingut. Kui terminit «kirjandus» kasutada mitte sõna-sõnalisel mõttes (kirjavara), vaid laiendatult, s.o kui tema all mõista mitte ainult kirjutatud kunstilist loomingut, vaid*

sõnakunsti üldse, siis folkloor on kirjanduse eriline osa, folkloristika aga järelikult on kirjandusteaduse osa (Sokolov 1947: 4). Selle käsituse järgi jaotub rahvaluule vastavalt tänapäeva kultuuri ilmingutele muusika alguseks, kirjanduse alguseks, tantsukultuuri alguseks jne. Vastupidine uurimissuund proovib esile tuua rahvaluule terviklikkust ja vaatab rahvaluulet seestpoolt.

Rahvaluule staatiline ja dünaamiline käsitus

- Erinevad arusaamad rahvaluule [tekkest ja kujunemisest](#)
- Aine [piiride määramisest uurimismeetodi määramiseni](#)

Tüüpilise 20. sajandi alguse käsituse järgi on rahvaluule tekkinud nn algtekstina, mis varieerub, kuni kaob käibelt. Nii saab otsa ka nn rahvaluuleaeg, mida on iseloomustatud rahvaluule faasilisusega. Eduard Laugaste kirjutab: *Sünnist surmani läbib rahvaluule kolm faasi: 1) on tuntud aktuaalse kasutamise faas, kus vastav rahvaluuletekst on üldiselt tuttav ja käibel; 2) mälu faas, kus teksti aktuaalselt ei kasutata, on säilinud mälus, ning seda võib kuulda rahvaluulekoguja vastava küsitlemise korral; 3) unustamise faas, kus teksti rahva mälus enam ei leidu /---/* (Laugaste 1986: 57).

Mall Hiiemäe lahendab rahvaluule faasilisuse raamatus «Kodavere pajatused» (1978) teisiti. Lähtudes rahvajutust, tajub ta rahvaluulet protsessina ja käsib vastavalt ka faase. Need ei kehti rahvaluule-aja kohta tervikuna, vaid ainult konkreetse rahvaluuleilmingu vormumise kohta. M. Hiiemäe kirjutab: *Rahvaluule arengut on käsitletud kolme faasina. Jaotus pärineb E. Laugastelt. I faas märgib rahvaluuleteose aktiivset kasutamist, II faas aktiivse kasutamise kadu - rahvaluuleteost mäletatakse, kuid ei kasutata enam, ja III faasis on ta säilinud ainult kirjasõnas. (Vt E. Laugaste. Loenguid eesti rahvaluule üldkursusest, lk 54.) Muidugi ei saa üleminek ühest faasist teise olla järsk ega sümptoomideta. [---] Kuid rahvaluuleteos ei tarvitse oma sündimise hetkest kohe sattuda aktiivse kasutamise faasi, vaid sellele eelneb **tekkefaas**. [---] on võimalik, et dokumentaalne kirjeldus alles mitmekordsete esituste vahendusel kujuneb elamuslikuks jutuks. [---] Niisiis võib tekkefaasis tegemist olla ka alles folkloori piirimaadega ning järsku, selgesti tajutavat vahet mittefolkloori ja folkloori vahel siin ses mõttes polegi* (Hiiemäe 1978: 62).

Tema küsimuseks on, kuidas ja mil viisil saab jutust rahvaluuletekst. (Millisel tekstil on piisav stereotüüpsuse aste? Mis näitab tekstis rühma kokkukuuluvust?) Jutu esteetika ja traditsioonilisus ei pruugi olla kooskõlas. Folkloristikas on probleemiks, kuidas kujuneb jutt, kuidas muutub sündmusest või olukorrast rääkimine rahvaloominguks. Rahvaluule ei ole seega midagi valmisolevat. Tal puudub nn algtekst, sest rahvaluule on protsess, mille käigus teksti kujundatakse (tekkefaas).

Nendest kahest rahvaluule faasi käsitusest näeme, kuidas rahvaluule üldteooriat mõjutab kindlate rahvaluule liikide eelistamine (Laugaste lähtumine regilaulust, Hiiemäe valikuks on rahvajutt).

Rahvaluule kitsam ja laiem määratlus taanduvad uurimisaine kirjeldamiselt uurimismeetodi valikule (pole tähtis, kas rahvalaul või vanasõna on poeetilise folkloori esindajad; tähtis on, kas uurida nende poeetilisust, seotust maailmavaatega, rühma identiteedi väljendust neis või hoopis mentaalsete hoiakute peegeldust).

Korrakem veelkord, pärast kommentaare ja põhjendusi, käesoleva artikli alguses esitatud kaasajastatud rahvaluule mõistet. **Rahvaluule ehk folkloor on kultuuriliselt kokkukuuluva rühma sünkreetiline pärimus, milles on koos teadmised, kogemused ja esteetika. Rahvaluule kujuneb, püsib ja levib kommunikatsiooniprotsessis ning talle on omane pidev muutumine.**

Kirjandus

- Barkalaja, Anzori 1995. Rahvaluulest tudengi pilgu läbi. *Vanavaravedaja* nr 2. Tartu, lk 38-46.
- Ben-Amos, Dan 1981. Definition der Folklore im Kontext. *Jahrbuch für Volksliedforschung*. 26. Jg. Berlin, lk 15-30.
- Bergmann, Jaan 1878. Sõnakene luuldest. *Sakala Lisaleht* nr 3, 1878. EE 1936: *Eesti entsüklopeedia* VI. Tartu.
- Eesti kirjanduse ajalugu*. 1965. Tallinn.
- Eller, Lia 1992. *Rahvaluule mõiste kujunemine eesti folkloristikas*. Diplomitöö. Tartu. Käsikiri Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule õppetooli juures.
- Enzyklopädie des Märchens 1977. *Enzyklopädie des Märchens*. Handwörterbuch zur historischen und vergleichenden Erzählforschung I. Berlin, New York.
- Geertz, Clifford 1990. Religioon kui kultuurisüsteem. *Akadeemia*, nr 11, lk 2301-2328.
- Hattenhauer, Hans 1995. *Euroopa õiguse ajalugu* I. Tartu.
- Hiiemäe, Mall 1978. *Kodavere pajatused*. Tallinn.
- Honko, Lauri & Pentikäinen Juha 1997. *Kultuurantropoloogia*. Tallinn.
- Honko, Lauri 1990. Folkloreprosessi. *Sananjalka*, nr 32, lk 93-121. (Eestikeelne tõlge *Mäetagused*, 1998, nr 6, lk 56-84.
- Hurt, Jakob 1896. *Bericht des Pastors Dr. J. Hurt über seine Sammlung estnischer Volksüberlieferungen. Verlesen auf dem archäologischen Congress in Riga im August 1896*. Käsikiri. Kirjandusmuuseum, EKLA f 43 m 38:5.
- Hurt, Jakob 1989. *Mida rahvamälestustest pidada*. Tallinn.
- Jaago, Tiiu 1994. Sissejuhatuses rahvaluuleprobleemide käsitlemisele. *Vanavaravedaja*, nr 1. Tartu, lk 31-39.
- Jacobeit, Wolfgang 1992. Ethnologie und Alltagsgeschichte. Zum Gegenstand von Völkerkunde und Volkskunde. *Schweizerisches Archiv für Volkskunde*. 88. Jg. Basel, Heft 3-4, lk 129-139.
- Kalmre, Eda 1996. Vorstivabrikutest kassitoiduni ehk mõnda linnalugudest. *Mängult-päriselt*. Tänapäeva folkloorist II, Tartu, lk 136-155.
- Keel ja Kirjandus 1990-91. *Keel ja Kirjandus*, nr 6-12, 1990; nr 1, 4, 1991.
- I. Rüütel, Eesti folkloristika täna ja homme. - nr 6, 1990, lk 321-324;*
- Ü. Tedre, Ümberistumine ehk mõtteid meie rahvaluuleteaduse tulevikust. - nr 7, 1990, lk 385-388.*
- M. Kõiva, Veel kord rahvaluulest. - nr 8, 1990, lk 451-455.*
- P. Olesk, Probleemid ja asjaolud. - nr 9, 1990, lk 513-522.*
- M. Hiiemäe, Eks see koer käuksatab... - nr 10, 1990, lk 584-586.*
- K. Salve, Ümbermõtlemise vaevad. - nr 11, 1990, lk 641-644.*
- A. Krikmann, Seitse korda on mõõdetud... - nr 12, 1990, lk 705-711.*
- V. Sarv, Folkloristika - kas osa rahvaluuleharrastusest. - nr 1, 1991, lk 21-23.*
- P. Olesk, Üksi koos teistega. Filoloogia õpetamisest teadusena. - nr 4, 1991, lk 193-204.*
- Kreutzwald, Friedrich Reinhold 1861. *Sipelgas* II, Tartu.
- Kreutzwald, Friedrich Reinhold 1866. *Eestirahva Ennemuistsed jutud*. Helsingi.
- Kreutzwald, Friedrich Reinhold 1953. *Fr. R. Kreutzwaldi kirjavahetus* III. Tallinn.

- Laugaste, Eduard 1986. *Eesti rahvaluule*. Tallinn.
- Lipitud-lapitud. Tänapäeva folkloorist I. 1995. Tartu.
- Lixfeld. Hannjost 1981. Zur Kontextforschung in der Folklorwissenschaft der Vereinigten Staaten von Amerika. *Jahrbuch für Volksliedforschung*, 26. Jg. Berlin, 11-14.
- Mängult-päriselt. Tänapäeva folkloorist II. 1996. Tartu.
- Pärdi, Heiki 1998. Mõistetest "etnograafia", "etnoloogia" ja "rahvateadus" ning eesti etnoloogiast. *Akadeemia*, nr 2, lk 252-266.
- Roll, Tiiu 1992a. Regilaulu poeetika käsitlusi Eestis 19. sajandil. TÜ Toimetised 943. Tartu, lk 45-60.
- Roll, Tiiu 1992b. Rahvaluuleprobleemidest Tartu Ülikoolis. *Universitas Tartuensis* 13. 11. 1992.
- Rüütel, Ingrid 1987. Folkloor ja tänapäeva kultuur. *Kultuur ja Elu*, nr 5-6, 1987, lk 11-15, 18-22.
- Sander, Tõnu 1899. *Eesti kirjanduse ajalugu* I. Rahvaluule. Jurjev.
- Sokolov J. 1947. *Folkloori olemus ja folkloristika historiograafia*. Tartu.
- Traat, August 1980. *Vallakohus Eestis*. Tallinn.
- Undusk, Jaan 1995. Hamanni ja Herderi vaim eesti kirjanduse edendajana: sünekdoohi printsiip. *Keel ja Kirjandus*, 9-11, 1995, lk 577-587, 669-679, 746-765.
- Valk, Ülo 1996. Folkloor 150. *Postimees* 15. 08. 1996.
- Virtanen, Leea 1980. Perinteen yhteisöllisyys. *Perinteentutkimuksen perusteita*. Porvoo, lk 133-181.
- Virtanen, Leea 1982. Henkilökohtainen kerronta. *Kertomusperinne*. Pieksämäki, lk 171-205.

Illustratsioonid

1. [Jakob Hurda ettekanne](#) muinasaja uurijate kongressil Riias 1896. Käsikiri: KM EKLA f 43 m 38:5.
2. [Oskar Loorits](#) (1900-1961) 1935. aastal. Foto: KM RO foto 8400.
3. [Ülo Tedre](#) (snd 1928).
4. [Eduard Laugaste](#) (1909-1994) oma kabinetis 1986. aastal. Foto: TÜ eesti ja võrdleva rahvaluule õppetooli fotokogu.

Kommentaarisid

- * 1 Vt näiteks Kalmre 1996.
- * 2 Vt lähemalt Bergmann 1878; Sander 1899; Roll 1992a; Undusk 1995.
- *3 Vt ka Laugaste 1986: 3; Eller 1992: 48; Jaago 1994; Valk 1996.
- * 4 Vt ka Pärdi 1998: 252-266.

* 5 Vt näiteks Jacobeit 1992.

* 6 Vt näiteks (1) Lauri Honko & Juha Pentikäinen, Kultuuriantropoloogia, Tallinn 1997, lk.116. Tõlkes kasutatakse sõnu *pärimus* ja *rahvakultuur* sünonüümidena, märgitakse, et pärimuse uurimine on kahe teadusala - etnograafia ja folkloristika - valdkond, esimene tegeleb ainelise, teine vaimse rahvakultuuri uurimisega. Rõhutatakse ka, et aines eneses sellist vahet ei ole, küsimus seostub vaid uurijate spetsialiseerumisega.

(2) Leea Virtanen, Suomalainen kansanperinne, Helsinki 1991, lk 10. Käsitluses selgitatakse, et rahvaluule tegeleb vaimse pärimusega. Märkigem aga, et pealkirjas kasutatud sõna *kansanperinne* taha on mahtunudki ainult rahvaluulet puudutav.

* 7 Vt artikleid ajakirjast «Keel ja Kirjandus» 1990.-91. aasta numbrites, üldpealkirja alt «Eesti folkloristika täna ja homme».

*8 Vt artiklite kogumikke «Lipitud-lapitud. Tänapäeva folkloorist I» ja «Mängult-päriselt. Tänapäeva folkloorist II», ilmunud Tartus 1995., 1996. aastal.

* 9 Tõsine muutus kultuuris, mis oluliselt mõjutab rahvaluule osa selles, on kirja tulek. Üleminekuperiood suuliselt kultuurilt kirjalikule ei ole järsk. Nii kirjutab August Traat 19. sajandi alguse vallakohtutest (Liivimaa talurahvaseadus 1804. a nn «Iggäuks»), et need olid alul suulised, kohalikele tavadele tuginevad, kuivõrd talupojad pidid asju ajama kohtus oma keeles, kus puudus vastav fraseoloogia, bürokraatia, mis tekkis sajandi lõpuks. Suuline asjaajamine oli paindlikum (Traat 1980: 63-65). Suuline asjaajamine ehk tavaõigus kuulus rahvaluule valdkonda. Tavaõigus ei kadunud seoses kohtute tulekuga. Uus lõi alternatiivse võimaluse vana kõrvale, kuid ei kaotanud vana jäägitult. Tavaõigus rajaneb arhailisel mõtlemisel. Hans Hattenhauer oma raamatus «Euroopa õiguse ajalugu» tõdeb *Arhailine õigus on usutud õigus ja niisugusena täielik vastand moodsale teaduslikult ja ratsionaalselt vaadeldavale õigusele. [---] Vaatamata teadusliku õiguse kõigile katsetele neid [arhailisi mõttevorme - T. J] välja tõrjuda on arhailine mõtlemine ja õigus püsima jäänud. Kui mõista teda inimliku mõtlemise võrdväärse, kuid teistsuguse põhistruktuurina, siis ajaloolisest vaatepunktist elab teaduslik õigus alal, mille ta on arhailiselt õigusest kätte võitnud* (Hattenhauer 1995: 73).

* 10 Vt lähemalt ka Virtanen 1980: 133-181.